

Viták a nevelőképzésről (1945-1946)

© MOLNÁR Béla

Nyugat-magyarországi Egyetem SEK MNSK Tanítóképző Intézet
mbela@mnsk.nyme.hu

A tanulmány bemutatja, hogy 1946-ban a nevelőképzés megújításával kapcsolatosan milyen parázs vita zajlott. Az írás különös tekintettel vizsgálja a pedagógusképzés területén belül a tanítóképzés megreformálására irányuló teóriákat. A tanítóvá nevelés képzési szerkezetének átszabásával kapcsolatosan ismertetésre kerül néhány primer forrás szövege. Az elsődleges levéltári dokumentumok mellett felhasználásra került Donáth Péter munkája (Donáth, 2004). A problémák, negatívumok, érdekességek figyelembevételével kíséreljük meg témánkat röviden exponálni.

A tanítóképzés helyzete (1946)

1928-ban felismerték a nyolcosztályos népiskola felállításának szükségességét. Az 1940. évi XX. törvény elrendelte a 8 éves népiskola bevezetését. Az 1928-tól 1940-ig terjedő időszakban felkészültek a kétszintű tanítóképzés kiépítésére, a felsőfokú akadémiai képzéssel kívánták jobb ráneveléssel a tanítókat alkalmassá tenni arra, hogy a gyermekeket 14 éves korukig nevelhessék. A tanítóképzés kéttagozatú modelljét valósította meg az 1938. évi XIV. törvény, amely a líceumra épülő két évfolyamos tanítóképző akadémia felállítását rendelte el. Hamarosan azonban, 1941-ben a VKM intézkedése révén a líceumi IV. osztály megnyitását leállították. A megkezdett három éves líceumi tanulmányokat a növendékek két éves tanítóképzőben folytatták tovább, tehát ez az új tanítóképzési szisztéma duális jelleget öltött, vagyis a líceumnak és a tanítóképzőnek kettős rendszere, szoros kapcsolata jött létre, a képzés öt éves maradt (Molnár, 2009).

Így 1941 után a „*tanítóképzők szervezete felemás volt. A tanítóképzés két iskolafajtában folyt: három évig líceumban és két évig tanítóképző intézetben. E kényszerű és átmenetinek szánt különös iskolaházasságot a tanítóképzés s végeredményben egész köznevelésünk erősen megsínylette.*” – írta Rozsondai Zoltán, a minisztérium háború utáni tanügyi tanácsos osztályvezetője (Rozsondai, 2004:195).

A világháború utáni években folytonosság jelentkezett a tanítók képzésében is: 1946-ban tehát az 1941-ben kialakult duális, öt évfolyamos szerkezet maradt életben, amelyben a harmadéves líceumi diákok a tanulmányaikat a tanítóképző IV., majd V. évfolyamán folytatták tovább.

A nevelőképzés reformjának szükségessége

A háború utáni időszak a folytonosság mellett változást is hozott. Az iskolarendszert érintő változás a nyolcosztályos általános iskola megteremtése volt. Az oktatás demokratizálásának, az esélyegyenlőség helyes alapelveiből kiindulva az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 16-án kelt 6650/1945. rendelete a népiskola 1-8., és a gimnázium, illetve a polgári iskola I-IV. osztályai helyett életre hívta az általános

iskolát. Az 1940. évi 20. törvény alapján kialakult nyolcosztályos népiskola teljes átváltoztatását jelentette az új általános iskola, mert az V-VIII. osztályokban szaktanároknak kellett tanítani az egyes tantárgyakat a mindent oktató osztálytanító helyett. A tanítói szerepben történő változás 80 év hagyományait söpörte félre. A felső négy osztályban a polgári iskola és gimnázium mintájára, örökségként alkalmaztak tanárokat.

Az új általános iskola oktatógárdájának a biztosítása érdekében elindult egy széles szakmai körökét véleménynyilvánításra ösztönző vitasorozat a nevelők képzésének mikéntjéről. A tanítóképzés korszerűsítésével az Országos Köznevelési Tanács (OKT) foglalkozott. Kiss Árpád a Köznevelésben mutatta be az OKT nevelőképzéssel kapcsolatos javaslatait, összegezte a tanácshoz és a folyóirathoz beérkezett ötleteket, tervezeteket.

Király Rudolf miniszteri osztálytanácsos a tankerületi főigazgatóságokon keresztül utasította a tanítóképző intézeteket, hogy nevelési értekezleteken foglalkozzanak az általános iskola és a nevelőképzés kérdéseivel. A rendkívüli értekezletek témájának időszerűségét, fontosságát a minisztérium így indokolta: *„Az általános iskola a nevelőképzés tekintetében is minden bizonnyal átalakulást fog hozni. E rendkívüli jelentőségű kérdés minél egészségesebb megoldása érdekében szükségesnek tartom, azt, hogy a tanítóképző-intézetek tanári testületei is kifejezést adjanak véleményüknek, elmondják azt, hogy milyennek látják a múlt és a jelen tanítóképzését s milyennek gondolják el a jövő nevelőképzését, Különös tekintettel az általános iskola teremtette új helyzetre.”* (VaML VI. 501. b. 4508/1945-46)

Nevelőképzési teóriák

A magyarországi tanító- és tanárképzés korszerűsítésével kapcsolatban az OKT, Kiss Árpád, a vitához hozzászólók, a tanítóképző intézetek tanári karai a következő megoldásokat javasolták:

1. *Középfokú képzés.* Az OKT 1946 februárjában fogalmazta meg, hogy az alsó tagozat pedagógusainak képzését az ötéves tanítóképzőben oldják meg. A javaslat széleskörű tiltakozást váltott ki, elsősorban a pedagógus szakszervezet vezetői, tagjai köréből (Ladányi, 1990:48).

Az OKT 1946. októberi, újabb 2. számú javaslatában ismét találkozhatunk az 5 éves középfokú képzéssel. Az ország súlyos gazdasági helyzetével indokolták a régi képzés megtartását. Az ötéves intézetekben készülhettek volna fel az általános iskola I-III. osztályában dolgozó nevelők, nevelőnők, ezért fejlődéslélektani megfontolásokat is olvashatunk az érvek között (Kiss, 1946a:6).

A jászberényi képző címzetes igazgatója, Berzátzy László *„az általános iskola alsó IV osztályára való képzéshez elégségesnek [tartotta] a 4 évfolyamú tanítóképzést”*. A képző többi tanára azonban a képzés idejének a redukálását nem látta jónak, állást foglaltak, hogy *„a tanítóképzés mai nívóját – bármilyen keretek között való tanításra is képesítene az – hiba volna csökkenteni....az általános iskola alsó 4 osztályának tanítóképzéséhez a mai 5 éves tanítóképzés a továbbiakban is feltétlenül szükségesnek mutatkozik... az 5 éves képzés megtartása a jövőben is elengedhetetlen...”* (JNKSZML VIII. 52. 255/1946).

Az egri római katolikus tanítóképző nevelői az akadémiai képzést rossznak tartották, mert az *„lelkileg már képtelen előkészíteni a növendékeket a különleges hivatásérzetet kívánó tanítói pályára”*. A javaslatukban egytagozatú hat tanévre kiterjedő tanítóképzést vázoltak fel, amelyben alapos kiképzést biztosítottak volna.

Lehetővé akarták tenni, hogy a tanítók az általános iskolában a nyolcadik osztályig tevékenykedhessenek (BAZML XXIV. 501. 4324/1945-46).

Az általános iskola rendszerének a kiépítésére a tanügyi szervek 1945-ben, 1946-ban hosszú időt szántak. A kisebb településeken az iskolák nem rendelkeztek megfelelően képzett pedagógusszeméllyel. Az iskolák állapotát jól ismerő Szathmáry Ferenc és Rátkay László a sárospataki református tanítóképző nevelési értekezletén egy nagyon reális megoldást vázoltak fel: *„A régi tanítóképzés igen jól szolgálná ma is az általános iskolák alsó négy osztályának érdekeit. Szükségesnek látszik azonban az alaki nevelésen kívül szilárdabb tárgyi képzés nyújtása. Valószínű, hogy a felső /V-VIII. o./ sok helyen megmarad a mai megoldási forma mellett, vagyis nem szaktanítók, hanem osztálytanítók fogják végezni minden tárgy tanítását. Így különösen kívánatos, hogy a tanítók több ismerettel rendelkezzenek. Ezért a ránevelés és a lényegesebb ismeretanyag biztosítása érdekében a kiképzést jobban biztosítaná a 6 évfolyamos tanítóképző. Ez képezné az általános iskola alsó tagozatának tanítóit és a felső tagozat osztálytanítóit.”* (BAZML XXIV. 501. 4324/1945-46)

2. *Felsőfokú, akadémiai, főiskolai képzés.* 1945 júliusában a VKM tervében a tanítók 2 esztendő akadémiai képzését javasolta Kovács Máté (Kovács, 1945).

A nyíregyházi tanítóképző oktatói és Somos Lajos érettségire épülő kétéves tanítói akadémia felállítását látták célszerűnek (Kiss, 1946b:5).

A budapesti VII. kerületi intézet pedagógusai olyan tanítóképzőt vázoltak fel, amelyik 6 évfolyamú, nem líceumi, hanem tanítóképzői alsó négy osztályra 2 év főiskolai szakcsoportos tanítással akadémia épülne. A végzetek a felső tagozatra is felkészítést kaptak volna (BFL VIII. 131. Jegyzőkönyvek 1945-46. tanév).

A budapesti II. kerületi leánylíceum és tanítóképző, a miskolci Tóth Pál református tanítóképző a tanítóképző alsó négy osztályának és az akadémia, vagy nevelőképző főiskola felső két évfolyamának kiépítésével kívánta az alsó tagozatos nevelőképzést megújítani (BFL VIII. 129. 79. kötet jegyzőkönyvek 1942-1946; BAZML XXIV. 501. 4324/1945-46).

Egyetlenegy képző, a kőszegi katolikus tanítónőképző indítványozta a líceumokhoz kapcsolódó tanítóképző-akadémia megvalósítását (VaML VI. 501. b. 4508/1945-46).

A jászberényiek tapasztalataik alapján az 5 éves tanítóképzés fölé épített 2-3 éves akadémiai tagozatot találták megfelelő megoldásnak a tanítóképzés átszervezésével kapcsolatosan (JNKSZML VIII. 52. 255/1946).

A kőszegi állami tanítóképző univerzális tanítóképző akadémiájába *„8 évet végzett általános iskolai tanuló bármelyik 4 éves középiskolán keresztül juthat...– ha nevelőnek készül – és annak elvégzése után kerül a 4, esetleg 3 éves szaktanár-képzőkbe. A szaktanárképzők az egyes egyetemekkel, főiskolákkal kapcsolatosak... A tanító-akadémiának bizonyos mértékig középponti szerepe van, amennyiben főleg pedagógiai megalapozottságot ad, bármilyen nevelőnek készül is a hallgatója.”* A tanítói „ránevelés” nem a középiskolában, hanem az akadémián történne. (VaML VI. 501. b. 4508/1945-46)

A főiskolai képzést célul kitűző megoldási módok közül Berzeviczy Gizelláé a legrövidebb, mindössze kétesztendő (Berzeviczy, 1947). 1945 nyári és őszi hónapjaiban a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete a Szociáldemokrata Párttal közösen a felsőfokú tanítóképzés mellett foglaltak állást (Gárdos, 1945). Három éves főiskolai tanítóképzést szorgalmazott Németh László (Németh, 1945), aki a Nemzeti Parasztpárt felkérésére fejtette ki gondolatait. Főiskolai nivóra, és

három évre felemelt tanítóképzést óhajtott az „Új tanítóképzést” című cikk ismeretlen szerzője is. (Ki., 1945:7).

Angyal János a három- vagy négyévfolyamú nevelőképző főiskolák „szervezetének kiépítésében és tanterveinek összeállításában a „polgári iskolai tanárképző főiskola” szervezetét és tantervét ajánlotta átvételre (Angyal, 1945:4).

Keresztury Dezső kultuszminiszternek is átnyújtott memorandumban a soproni evangélikus képző tantestülete javasolta, hogy „szerveztessék u.n. nevelői szakközépiskola /tökéletesebb líceum/. Ennek tanulóit az általános iskola elvégzése után vegyék fel, de a felvételt kössék komoly felvételi vizsgálathoz. A nevelői szakközépiskola 4 osztályos; elvégzése után érettségi-vizsgálatot tesznek. ...A nevelői-szakközépiskolai érettségi után a tanítóképzés 3 évfolyamos főiskolán történék. Erre a főiskolára komoly felvételi vizsgálat után történék a felvétel vagy előkészítő tanfolyam után felvehetőek lennének más középiskolát végzettek is.” (VaML VI. 501. b. 4508/1945-46)

A pedagógus szakszervezet választmányának állásfoglalásában Lukács Sándor az általános iskolai nevelőképzés idejét négy évben határozta meg (Lukács, 1946:3). Kemény Gábor az alapfokú és középfokú iskolák tanerőinek képzését egységesen 5 éves főiskolai képzésben részesítette volna leginkább az Eötvös Kollégiumokhoz kapcsolt „nevelőképző-intézetekben” (Kemény, 1945, 1946).

3. *Egyetemi képzés.* A legkevesebb javaslat arra érkezett, hogy az alsó tagozat pedagógusainak kiképzése az egyetemeken történjen. „Elsőként 1945 április elején Debrecenben a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt kezdeményezésére rendezett kétnapos nevelői ankét hangsúlyozta – 4 féléves egyetemi képzést javasolva – a felsőfokú tanítóképzés szükségességét.” (Ladányi, 1990:47)

A minisztérium elnöki ügyosztályának véleménye az volt, hogy az általános iskolai nevelőket egységes, 4 éves egyetemi szintű képzésben kell részesíteni (Ladányi, 1990:47).

Az OKT 1. számú javaslattervében szerepelt, hogy a „nevelőképzés színhelye az egyetem bölcsészeti kara... az általános iskola tanárai négy – esetleg három ...év alatt szereznének diplomát” (Kiss, 1946a:5).

A tanítóképzők szaktanárai közül egyedül Koltai István pártfogolta az egyetemi képzést (BFL VIII. 131. Jegyzőkönyvek 1945-46. tanév).

Összegzés

Átvizsgálva a tanítóképzés jövőjére vonatkozó javaslatokat néhány generalizálható jellemzőt, elvet, trendet fedezhetünk fel, melyek a következők:

- A tanítóképzés reformja szükséges volt.
- A nevelői pályához nem elég a tudás, nevelői beállítódás is kell. A nevelés középpontjában a pedagógia álljon!
- Sok elmélet helyett gyakorlatok, szabadon választható tárgyak szükségeltetnek.
- Az átszervezés vegye figyelembe az ország gazdasági helyzetét. „Mit érnek a szép tervek, ha anyagiak híján nem valósíthatók meg!” (BFL VIII. 129. 79. kötet jegyzőkönyvek 1942-1946)
- A középfokú képzés a tanítói hivatásra való ránevelés szolgálatában áll, más középiskola ezt megoldani nem tudja. 5, 6 éves képzéssel mind az alsó tagozat, mind a felső számára olcsón lehetne tanítót, szaktanítót képezni.

- A felsőfokú, főiskolai képzés kidolgozói arra törekedtek, hogy az általános és a pedagógiai kiképzés ne egy időben, hanem egymás után történjen, ezzel elkerülhető a túlterhelés. Az új képzés az érettségire épüljön. A pályaválasztás tolódjon ki a 18. életév utánra. A főiskolai, akadémiai képzési ciklus legalább 3 évig tartson, főleg abban az esetben, ha a jelöltek általánosan képző középszintű iskolákban nevelődtek.
- A tanítóság régi vágya volt az egyetemi képzés. Társadalmi megbecsültséget garantált volna, amihez az alapos kiképzés, a tudományos megalapozottság lett volna a biztosíték. A hosszú, négy-öt éves egyetemi oktatás ellenzői a tanítói pálya elnéptelenedésétől tartottak. Félelmet keltett az is, hogy milyen lesz az a nevelés, ahol az oktatók tudós, elméleti emberek, akik távol állnak a kisgyermek, a falu problémáitól. Tömegoktatás az egyetemen, a tanítóképzésben egyaránt kivitelezhetetlen. Az egyetemi karok hálózatának kiépítésére mérhetetlenül sok pénzt kellett volna elkülöníteni a költségvetésből.

Kitekintés: nevelőképzésünk 1947-es átszervezése

A Magyar Kommunista Párt 1947 februárjában rendezett a párt pedagógus csoportjának előadássorozatot, ahol Faragó László vázolta fel az általános iskola alsó és felső tagozatára egyaránt képesítő és a nevelőképzést állami feladatnak nyilvánító, főiskolai színvonalú nevelőképzés konstrukcióját. Az MKP 3 éves tervébe is ez került: „le kell bontani... azt a válaszfalat, mely tanítók és tanárok között fennáll: egységesíteni kell a nevelőképzést. A hároméves terv egységes, hároméves nevelőképző főiskolák kiépítésére vesz irányt...Három esztendő alatt 10 állami nevelőképző főiskolát... szervezünk.” (3 éves terv, 1947:113-114)

A pedagógus szakszervezet 15 állami nevelőképző főiskola létesítését óhajtotta, a tanulmányi idő 3 év maradt, esetleg megvalósíthatónak gondolták a IV. évfolyam bevezetését is (Heckenast, 1947). A miniszter az MKP elgondolását fogadta el, aki ezután az OKT-t kérte fel a tanterv elkészítésére, a minisztérium ügyosztálya buzgón gyártotta a különböző törvényjavaslatokat. A Minisztertanács elé 4 évfolyamú nevelőképzőről készült javaslatot terjesztettek be, amelyben a VKM felhatalmazást kapott a tanulmányi idő csökkentésére. A törvényjavaslat nem emelkedett törvényerőre, mert a Minisztertanács levette napirendjéről. Vélhetően azért jártak el így, hogy nevelőképző főiskolákat az egyházak ne tudjanak létesíteni (Ladányi, 1990:51). „*A budapesti pedagógiai főiskola megteremtése harci kérdés volt: harc... az egyházi tanítóképzés ellen*” – mondta Balatonfüreden 1956-ban Faragó László (Balatonfüredi, 1956:123).

1947 novemberében Budapesten és Szegeden kettő pedagógiai főiskola kezdte meg működését, ahol az általános iskolák számára képeztek osztálytanítókat, illetve a felső tagozatra bizonyos tárgycsoportok szaktanítására tanárokat. A főiskolán a képzési idő 6 félév volt. A jelentkezők több szakcsoportra kérhették felvételüket. Azok a hallgatók, akik nem a magyar-idegen nyelv szakpárt vették fel még kötelesek voltak kiegészítő szaktárgyat felvenni.

A pedagógiai főiskolák 1949-ig működtek az eredeti célkitűzések alapján. A VKM a főiskolák feladatává az általános iskolai tanárok képzését tette. A felsőfokú tanítóképzés ismét eltűnt a hazai iskolarendszer palettájáról.

„*A pedagógiai főiskola a tanítóképző intézetek előtt a 'lenni vagy nem lenni' nagy kérdését vetette fel*” (Rozsondai, 1948:78). 1947 ősze és 1948 tavasza között a

tanítóképzők tanárai még reménykedtek, hogy szükség van rájuk. A főiskolai nevelőképzés törvénytervezetei (a VKM 1947. március 7-én, május 6-án, 1948. február 12-én készült tervezeteiben) tartalmazták, hogy a feladatukat veszített tanítóképzőket át kell szervezni. A 160.950/1948. V. 2. számú rendeletben tájékoztatást adott Ortutay Gyula a pedagógiai főiskola és a tanítóképző sorsáról: „Az általános iskola osztály- és egyben szakjellegű nevelői szükségletét az iskola egységének megóvása végett egységesen pedagógiai főiskolákon kívánom biztosítani. Minthogy e feladatot a tanítóképző intézetek nem oldhatják meg, elhatároztam a jelenlegi tanítóképzés fokozatos megszüntetését.” (Donáth, 2004:116)

A középfokú képzők fenntartása mindenképpen szükséges lett volna, egyrészt a nevelőhiány miatt, másrészt a szűkös pénzügyi lehetőségek miatt, amelyek nem tették lehetővé a főiskolai képzés mennyiségi felfuttatását. Az iskolahasználó szülők, diákok érdekeit erőteljesen csorbította a miniszteri előírás, mert a képzésben résztvevők nem folytathatták tovább tanulmányaikat. A képzők megszüntetése, az osztályok átszervezése során az 1948/49. tanévben az I. osztályok gimnáziumi, a II-IV. osztályok líceumi, az V. osztályok tanítóképzős tanterv szerint folytatták tovább tanulmányaikat.

Levéltári forrásoknál használt rövidítések:

BAZML	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár
BFL	Budapest Főváros Levéltára
JNSZML	Jász-Nagykun-Szolnok Megye Levéltára
VaML	Vas Megyei Levéltár

Irodalomjegyzék

- 3 ÉVES TERV (1947): A Magyar Kommunista Párt javaslata. Budapest, k.n.
- ANGYAL János (1945): Nevelők képzése az általános iskola számára. *Köznevelés*, 1 (9) 2-4.
- BALATONFÜREDI Pedagógus Konferencia (1956): Rövidített jegyzőkönyv, Kézirat, Közli: Füle Sándor.
- BERZEVICZY Gizella (1947): Milyen legyen a magyar nevelőképzés? *Embernevelés*, 3 (7-8) 309-312.
- DONÁTH Péter (2004, szerk.): KÖZszolgálat – pedagógushivatás. Rozsondai Zoltán a magyar tanítóképzésért és megújításáért. Budapest: Trezor Kiadó.
- GÁRDOS Dezső (1945): Hogyan vehet részt az új iskola az új világ felépítésében? Budapest, kn.
- HECKENAST Dezső (1947): Alaposabb képzést kapnak a tanítók. *Nyugati Kis Újság*, 1947. január 31.
- KEMÉNY Gábor (1945): Demokratikus iskolareform. *Embernevelés*, 1 (1) 9-10.
- KEMÉNY Gábor (1946): Észrevételek a nevelőképzésről. *Embernevelés*, 2 (9-10) 335-338.
- KI. (1945): Új tanítóképzést. *Köznevelés*, 1 (7) 7-8.
- KISS Árpád (1946a): A nevelőképzés reformja. *Köznevelés*, 2. (20) 2-6.
- KISS Árpád (1946b): Nevelők a nevelőképzésről. *Köznevelés*, 2. (23) 4-8.
- KOVÁCS Máté (1945): A magyar köznevelés korszerű kifejlesztése. Budapest, k.n.
- LADÁNYI Andor (1990): A felsőfokú tanítóképzés előzményei (1945-1959). In: Magyarfalvi Lajos (szerk.): A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés. (pp. 47-63). Budapest. Ts-4 Programiroda – OPKM.

- LUKÁCS Sándor (1946): A nevelőkészítés reformjához. *Köznevelés*, 2 (23) 1-3.
- MOLNÁR Béla (2009): A magyarországi tanítókészítés történetének periodizációja. In: Nagy Melinda (szerk.): Zborník Z I. Medzinárodnej Vedeckej Konferencie Univerzity J. Selyeho „Vzdelávanie – Veda – Spoločnosť“ (pp. 541-565). Komárno: Univerzita J. Selyeho.
- NÉMETH László (1945): A tanügy rendezése. Budapest, k.n.
- ROZSONDAI Zoltán (1948): A pedagógiai főiskola és a tanítókészítő-intézetek. Első közlemény, *Köznevelés*, 4 (5) 77-80.
- ROZSONDAI Zoltán (2004): Tanítókészítésünk útja a felszabadulás óta. In: Donáth Péter (szerk.): KÖZszolgálat – pedagógushivatás. Rozsondai Zoltán a magyar tanítókészítésért és megújításáért. (pp. 194-203). Budapest: Trezor Kiadó.